

الحمد لله
البرحمين

دانشگاه فردوسی مشهد

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

موضوع

جرایم قابل گذشت در فقه و حقوق ایران

استاد راهنما

حضرت حجت الاسلام والمسلمین عبدالکریم عبداللهی نژاد

استاد مشاور

جناب آقای دکتر عباسعلی سلطانی

محقق

حبیب الله چوپانی مرسی

شهریور ۱۳۸۹

تقدیم به پدر و مادر عزیزم

تقدیر و تشکر

سپاس و ستایش فراوان خداوند را سزاست که از میان تمام آفریدگان خویش، انسان را برگزید و او را به نعمت دانش و فکر متمایز گردانید، و درود خالصانه بر سرور کائنات، خاتم الانبیاء والمرسلین، محمد مصطفی (ص) و اهل بیت (ع).

خداوند منان را شاکرم، که توفیق علم آموزی در جوار حرم مطهر ثامن الحجج، علی بن موسی الرضا، را به من ارزانی کرد.

برخود فرض می دانم از استاد و فاضل گرانقدر حضرت حجه الاسلام والمسلمین جناب آقای عبدالکریم عبداللهی نژاد که در تهیه این پایان نامه، استاد راهنمای بنده بوده اند، کمال تشکر و قدردانی را ابراز نمایم.

همچنین از استاد ارجمند جناب آقای دکتر عباسعلی سلطانی که استاد مشاور بنده بوده اند، و از مشاوره و راهنمایی های ارزنده خویش مرا بی نصیب نکرده اند، سپاس گزارم.

از زحمات بی دریغ همه ی معلمان دلسوز دوران دانش آموزی و اساتید گرانقدر دوران دانشجویی به خصوص اساتید گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی مشهد، که بی شک زندگی علمی خویش را مدیون آن عزیزان هستم، تشکر و قدردانی می نمایم.

در پایان بر خود فرض می دانم، تشکر و تقدیر خالصانه ی خود را از خانواده ی گرمی ام، پدر، مادر، برادر، خواهر و همسر مهربانم، ابراز نمایم؛ به خصوص از پدر و مادر عزیزم که در راه کسب علم و دانش مشوق و یاری گر من بوده اند.

بسمه تعالی .
مشخصات رساله /پایان نامه تحصیلی دانشجویان

دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان رساله /پایان نامه: جرایم قابل گذشت در فقه و حقوق ایران

نام نویسنده: حبیب الله چوپانی مرسی

نام استاد(ان) راهنما: حضرت حجت الاسلام والمسلمین عبد الکریم عبد اللهی نژاد

نام استاد(ان) مشاور: دکتر عباسعلی سلطانی

رشته تحصیلی: فقه و مبانی حقوق اسلامی	گروه: فقه و مبانی حقوق اسلامی	دانشکده: الهیات و معارف اسلامی
تاریخ دفاع: ۱۳۸۹/۶/۳۱	تاریخ تصویب: ۱۳۸۸/۱۲/۳	
تعداد صفحات: ۱۶۱	دکتری	مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد
چکیده رساله/پایان نامه:		
<p>یکی از مسایل پیچیده ی حقوق کیفری، مساله ی جرایم قابل گذشت است، در حقوق اسلام واژه ی عفو در معنای گذشت استعمال شده، و این عفو، اعم از عفو عمومی، عفو خصوصی و عفو متضرر از جرم است. نگارنده برای دست یابی به ملاک ها و ضوابطی مشخص، جهت تفکیک جرایم قابل گذشت از غیر قابل گذشت، ملاک های شرعی و عرفی را مورد بررسی قرار داده است، و با توجه به آن ملاک ها، موارد جرایم قابل گذشت را با الهام از قانون مجازات اسلامی، در بخش های تعزیرات و مجازات های بازدارنده، حدود، قصاص و دیات مورد کنکاش قرار داده است.</p> <p>لذا با توجه به ملاک ها و معیارهایی که نگارنده برشمرده است، تغییر موارد جرایم قابل گذشت در تعزیرات و مجازات های بازدارنده ضروری به نظر می رسد.</p>		
امضای استاد راهنما:	تاریخ:	<p>کلید واژه:</p> <p>۱. جرایم قابل گذشت</p> <p>۲. حق الله</p> <p>۳. حق الناس</p> <p>۴. ملاک های عرفی</p> <p>۵. تعزیرات و مجازات های بازدارنده</p>

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
چکیده	۶
مقدمه	۱۳
موضوع شناسی تحقیق	۱۳
پیشینه ی تحقیق	۱۴
نوآوری تحقیق	۱۵
سوالات اساسی تحقیق	۱۵
فرضیه های تحقیق	۱۵
ضرورت طرح موضوع	۱۶
روش شناسی تحقیق	۱۶
ساختار تحقیق	۱۶
بخش اول مفاهیم و کلیات	۱۸
فصل اول مفاهیم	۱۹
مبحث اول مفهوم جرایم قابل گذشت	۱۹
گفتار اول تعریف لغوی جرایم قابل گذشت	۱۹
گفتار دوم تعریف اصطلاحی جرم	۲۱

گفتار سوم	تعریف اصطلاحی جرایم قابل گذشت	۲۲
گفتار چهارم	تجزیه و تحلیل تعریف	۲۳
گفتار پنجم	عناصر تشکیل دهنده ی تعریف	۲۴
فصل دوم	اهداف و فواید گذشت	۲۸
مبحث اول	آثاری فردی عفو و گذشت	۲۸
مبحث دوم	آثار اجتماعی عفو و گذشت	۲۹
فصل سوم	پیشینه ی جرایم قابل گذشت	۳۲
مبحث اول	جرایم قابل گذشت در نخستین مجموعه ی قوانین مدون	۳۲
مبحث دوم	جرایم قابل گذشت در پیش از انقلاب اسلامی	۳۴
مبحث سوم	جرایم قابل گذشت در بعد از انقلاب اسلامی	۳۶
فصل چهارم	اصل غیرقابل گذشت بودن جرایم در حقوق اسلام	۳۸
مبحث اول	مرحله ی تعقیب	۳۸
مبحث دوم	مرحله ی اجرای مجازات	۳۸
بخش دوم مبانی فقهی و حقوقی جرایم قابل گذشت		
فصل اول	مبانی فقهی جرایم قابل گذشت	۴۳
مبحث اول	مفهوم عفو	۴۴
گفتار اول	تعریف لغوی	۴۴

گفتار دوم	عفو در قرآن حکیم.....	۴۵
گفتار سوم	تعریف اصطلاحی عفو.....	۴۵
گفتار چهارم	عناصر و ارکان تشکیل دهنده عفو.....	۴۶
فصل دوم	مستندات جواز عفو در حقوق اسلامی.....	۴۹
مبحث اول	قرآن کریم.....	۴۹
مبحث دوم	بررسی آیات قرآن کریم.....	۵۵
مبحث سوم	سنت.....	۵۶
فصل سوم	مبانی حقوقی جرایم قابل گذشت.....	۵۸
مبحث اول	جرایم قابل گذشت در حقوق جزا.....	۵۸
مبحث دوم	جرایم قابل گذشت در آیین دادرسی کیفری.....	۶۲
بخش سوم ملاک ها و معیارهای تشخیص جرایم قابل گذشت..... ۶۷		
فصل اول	ملاک های شرعی جرایم قابل گذشت.....	۶۹
مبحث اول	مفهوم حق.....	۷۰
گفتار اول	تعریف لغوی حق.....	۷۰
گفتار دوم	تعریف اصطلاحی حق.....	۷۲
مبحث دوم	تعریف حق الله.....	۷۳
گفتار اول	تعریف حق الله محض.....	۷۴

گفتار دوم تعریف حق الله غالب..... ۷۶

مبحث سوم تعریف حق الناس..... ۷۶

گفتار اول تعریف حق الناس محض..... ۷۷

گفتار دوم حق الناس غالب..... ۷۸

مبحث چهارم آثار قضایی حق الله و حق الناس..... ۸۰

مبحث پنجم ملاک تشخیص قاضی..... ۸۶

فصل دوم ملاک های عرفی جرائم قابل گذشت..... ۹۴

بخش چهارم جرایم قابل گذشت در تعزیرات..... ۹۶

فصل اول تعزیرات..... ۹۷

مبحث اول مفهوم تعزیر..... ۹۷

گفتار اول تعریف لغوی تعزیر..... ۹۷

گفتار دوم تعریف اصطلاحی تعزیر..... ۹۸

مبحث دوم قلمرو و شمول تعزیر..... ۱۰۰

مبحث سوم مفهوم مجازات های بازدارنده..... ۱۰۱

مبحث چهارم تعزیرات و مجازات های بازدارنده قابل گذشت..... ۱۰۲

فصل دوم موارد تعزیرات و مجازات های بازدارنده قابل گذشت در قانون مجازات اسلامی..... ۱۰۷

مبحث اول جرایم علیه حقوق مالی و مالکیت افراد خصوصی..... ۱۰۷

مبحث دوم جرایم علیه اشخاص و اطفال..... ۱۱۱

مبحث سوم جرایم علیه تمامیت معنوی اشخاص..... ۱۱۳

مبحث چهارم جرایم علیه حقوق تکالیف خانوادگی..... ۱۱۶

مبحث پنجم جرایم علیه اموال تاریخی-فرهنگی یا مذهبی..... ۱۱۷

بخش پنجم جرایم قابل گذشت در حدود ۱۱۹

فصل اول حدود..... ۱۲۰

مبحث اول مفهوم حدود..... ۱۲۰

گفتار اول تعریف لغوی حد..... ۱۲۱

گفتار دوم تعریف اصطلاحی حد..... ۱۲۲

فصل دوم موارد حدود..... ۱۲۳

فصل سوم گذشت در حدود..... ۱۲۶

مبحث اول گذشت در حد قذف..... ۱۲۶

مبحث دوم گذشت در حد سرقت..... ۱۲۹

بخش ششم جرایم قابل گذشت در قصاص ۱۳۳

فصل اول قصاص..... ۱۳۴

مبحث اول مفهوم قصاص..... ۱۳۴

گفتار اول تعریف لغوی قصاص..... ۱۳۵

گفتار دوم تعریف اصطلاحی قصاص ۱۳۵

مبحث دوم موارد تعلق قصاص ۱۳۶

فصل دوم گذشت در قصاص ۱۳۸

مبحث اول سقوط قصاص و ثبوت تعزیر ۱۴۰

مبحث دوم سقوط قصاص و ثبوت دیه ۱۴۲

بخش هفتم جرایم قابل گذشت در دیات ۱۴۴

فصل اول دیات ۱۴۵

مبحث اول مفهوم دیه ۱۴۵

گفتار اول تعریف لغوی دیه ۱۴۵

گفتار دوم تعریف اصطلاحی دیه ۱۴۶

فصل دوم گذشت در دیات ۱۴۷

بخش هشتم نتایج و پیشنهادات ۱۴۸

فهرست منابع ۱۵۴

چکیده انگلیسی ۱۶۱

مقدمه

موضوع شناسی تحقیق

جرایم قابل گذشت عبارت است از: بزه هایی که متضرر از جرم، حق بخشیدن مرتکب را دارد، به عبارت دیگر منظور از جرائم قابل گذشت، بزه هایی است که تعقیب آن منوط به درخواست شاکی خصوصی است و با گذشت او تعقیب کیفری یا اجرای مجازات متوقف می گردد.

گذشت و عفو از مجازات، از سوی متضرر از جرم یا بزه دیده، در قانون حمورابی، قدیمی ترین قانون مدونی که موجود است، مشاهده می شود و آن گذشت شوهر از زنای محصنه ی همسرش است که سبب سقوط مجازات می باشد.

در ایران در عهد اشکانیان، جرائم تمامیت جسمانی که در درون خانواده حل و فصل می شد، قابل گذشت بود.

در حقوق اسلام واژه ی عفو در معنی گذشت استعمال شده است و این عفو، اعم از عفو عمومی، عفو خصوصی و عفو متضرر از جرم است و آنچه در این پایان نامه مورد بررسی قرار می گیرد، عفو متضرر از جرم است.

در منابع معتبر اسلامی به عفو کردن مجرم تاکید شده است، همان طوری که در آیه ی ۴۰ سوره ی مبارکه شوری ، خداوند می فرماید: «مجازات بدی، بدی همانند آن است، پس هر کس که عفو کرده و بین خود و خصم خود را با عفو اصلاح نماید، پاداش او بر خداست.»

همچنین در روایات شاهد هستیم، ائمه به مساله عفو توجه داشته و عمل به آن را تاکید کرده اند؛ از جمله ، روایتی است از امام صادق (ع) که می فرمایند: «پشیمانی بر عفو برتر و آسانتر از پشیمانی بر مجازات است.»

برای تشخیص جرایمی که قابلیت گذشت را دارند، در نظام های حقوقی معمولاً دو روش به کار گرفته می شود:

الف) روش احصای قانون: بر حسب اقتضای این روش، قانون گذار، جرائم قابل گذشت را با دقت و به طور حصری برمی شمارد؛ همین روش در حال حاضر در حقوق ایران به کار گرفته شده است.

ب) روش ضابطه‌ی قانونی: بر حسب اقتضای این روش مقنن ضوابط و ملاک‌هایی برای تشخیص جرائم قابل گذشت پیش‌بینی می‌کند، تا دست‌اندرکاران قضایی بتوانند به کمک آن ضوابط، بزه‌های قابل گذشت را تشخیص دهند.

برای این که قانون‌گذار جرایم قابل گذشت را تشخیص دهد نیاز به ملاک و ضوابطی دارد؛ در حقوق اسلام مهم‌ترین ملاک، ملاک حق‌الله و حق‌الناس می‌باشد، لذا جرائمی که حق‌الله بوده، غیر قابل گذشت و جرائمی که حق‌الناس بوده، قابل گذشت می‌باشند.

این که مصادیق حق‌الله و حق‌الناس چه مواردی می‌باشد، به بحث پیچیده‌ای در حقوق ایران تبدیل شده است، عده‌ای بر این باورند که حق‌الله همان حق‌عمومی و حق‌الناس همان حق‌خصوصی می‌باشد، عده‌ای با این نظر مخالف می‌باشند.

موارد جرایم قابل گذشت با الهام از قانون مجازات اسلامی در مباحث تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده، حدود، قصاص و دیات قابل بررسی می‌باشد.

تشخیص جرایم قابل گذشت در مباحث تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده، با توجه به این که از مبانی فقهی برخوردار نیستند امر مشکلی به نظر می‌رسد.

پیشینه‌ی تحقیق

در خصوص نقش عفو و گذشت در جرائم، در همه‌ی نظام‌های حقوقی و نیز ادیان آسمانی از جمله در دین مقدس اسلام، سخن به میان آمده است.

در قرآن کریم و روایات به عفو از قصاص توصیه شده و عفو را بهتر از انتقام دانسته است.

در کتاب‌های حقوق جزای عمومی و اختصاصی، به انواع عفو و جرائم قابل عفو پرداخته‌اند، همچنین در کتب شرح قانون مجازات اسلامی حسب مورد این موضوع بحث شده است.

کتاب و مقالات و پژوهش های مستقل برای این موضوع کمتر بحث شده است؛ از جمله کارهای انجام شده، موارد زیر می باشد:

(۱) جرایم قابل گذشت (کتاب)، رحیم اسرافیلیان.

(۲) ملاک ها و معیارهای جرایم قابل گذشت (مقاله)، دکتر عباس زراعت.

(۳) جرایم قابل گذشت و تحول آن در قوانین موضوعه (پایان نامه) علی منتظری.

نو آوری

نگارنده در تلاش است، تا با اصل قرار دادن منابع معتبر اسلامی ملاکی مشخص برای تشخیص جرایم قابل گذشت ارائه دهد، و با توجه به آن ملاک ها، جرایم قابل گذشت را به درستی در قانون مجازات اسلامی برشمرد و ماده ۷۲۷ همان قانون را مورد بازنگری قرار دهد.

سوالات اساسی تحقیق

(۱) آیا در حقوق اسلامی جرایم قابل گذشت وجود دارد؟

(۲) مهم ترین ملاک های شرعی برای تشخیص جرایم قابل گذشت چه مواردی می باشد؟

(۳) آیا تفسیر حق الله به حق عمومی و حق الناس به حق خصوصی درست می باشد؟

(۴) آیا جرایم تعزیراتی قابل گذشت می باشند؟

فرضیه های تحقیق

(۱) در حقوق اسلام واژه عفو برای جرایم قابل گذشت به کار رفته است، و عفو که در حقوق اسلام به کار رفته است، اعم از عفو عمومی و عفو خصوصی و عفو متضرر از جرم است.

(۲) مهم ترین ملاک شرعی برای تشخیص جرایم قابل گذشت، ملاک حق الله و حق الناس می باشد.

(۳) تفسیر حق الله به حق عمومی و حق الناس به حق خصوصی مستحسن می باشد.

۴) جرایم تعزیراتی که حق الناس یا به عبارت دیگر حق خصوصی می باشند، قابل گذشت می باشند.

ضرورت طرح موضوع

با مطالعه ی قانون مجازات اسلامی مشخص می شود، قانون گذار در تشخیص جرایم قابل گذشت، به زعم نگارنده دچار اشتباهاتی شده است؛ با توجه به این که مساله ی مجازات مجرم از مسائل مهم حقوق هر کشوری است، چه بسا مجازات یا عدم مجازات مجرم، منافع و مصالح یک جامعه را به خطر بیندازد، لذا نگارنده با پی بردن به اهمیت مساله فوق و با توجه به اینکه ضابطه و ملاک مشخصی برای تفکیک جرائم قابل گذشت از غیر قابل گذشت وجود ندارد، ماده ی ۷۲۷ قانون مجازات اسلامی که جرائم قابل گذشت را احصا کرده است، ضروری است، مورد بازنگری قرار گیرد، به همین خاطر نگارنده بر آن شده است، تا موضوع پایان نامه را جرایم قابل گذشت انتخاب کند، تا با اصل قرار دادن قرآن کریم و استفاده از منابع معتبر اسلامی و عرفی و راهنمایی اساتید، ملاک و ضابطه ای مشخص ارائه دهد، و با توجه به آن ملاک ها جرایم قابل گذشت را بر شمرد.

روش شناسی

در انجام این تحقیق، روش تحلیلی، توصیفی، (با ابزار کتاب خانه، رایانه، نرم افزار، و منابع اینترنتی)، به کار گرفته شده است، و بیشتر سعی شده است، با مطالعه ی منابع اصیل اسلامی، به موضوع نام برده پرداخته شود، تا حق مطلب ادا شود، لذا قلمرو مطالعاتی این تحقیق، جستجوی مطالب در کتاب حکیم قرآن و منابع روایی و همچنین کتب فقهی اسلامی اعم از تشیع و تسنن در زمان های مختلف می باشد.

ساختار تحقیق

این پایان نامه شامل ۸ بخش می باشد؛ در بخش اول به کلیات و مفاهیم پرداخته شده است؛ در بخش دوم مبانی فقهی و حقوقی جرائم قابل گذشت مورد کنکاش قرار گرفته است، در بخش سوم ملاک ها و معیارهای جرائم قابل گذشت مورد بررسی قرار گرفت، در بخش چهارم جرائم قابل گذشت در تعزیرات بررسی شده است و در بخش پنجم و ششم و هفتم به ترتیب جرائم

قابل گذشت در حدود، قصاص و دیات پرداخته شده است و در بخش پایانی یعنی بخش هشتم نتایج و پیشنهادها ارائه شده است.

بخش اول

مفاهیم و کلیات

فصل اول

مفاهیم

برای آشنایی هر چه بیشتر با موضوع پایان نامه ، کلیاتی از موضوع ، از جمله مفهوم جرایم قابل گذشت ، اهداف و فوائد عفو و گذشت ، پیشینه ی جرائم قابل گذشت و ... مورد بررسی قرار می گیرد .

مبحث اول

مفهوم جرایم قابل گذشت

شایسته است ، برای دست یابی به مفهوم درست از جرایم قابل گذشت ، ابتدا مفهوم لغوی و سپس مفهوم اصطلاحی آن مورد بررسی قرار گیرد .

گفتار اول

مفهوم لغوی جرائم قابل گذشت

به منظور روشن شدن مفهوم لغوی جرائم قابل گذشت ، قبل از هر چیز واژه های ((جرائم)) ، ((قابل گذشت)) را در لغت بررسی می کنیم .

جرایم

جرایم جمع جرم بوده ، جرم یک لغت عربی بوده که در زبان فارسی استعمال شده است .

جوهری میگوید: ((الجرم : الذنب))^۱

عده ای دیگر می گویند: ((جرم : جرم یجرمه جرماً قطعاً ؛ جرم فلان جرماً : اذنب.))^۲

شیخ طریحی می گوید: ((الجرم بضم الجیم : الذنب و جمعه : أجرام . الجریمه : مثله.))^۳

در زبان فارسی جرم به معنای ((بزه)) ، ((گناه)) ، ((تعدی)) و به کار می رود.^۴

قابل گذشت

دو واژه ی قابل و گذشت ، در فرهنگ های لغت فارسی دهخدا و معین در کنار هم

مشاهده نشده است ؛ اما به صورت جداگانه معنی آن ها ، چنین آمده است :

برای قابل معانی متعددی آورده اند از جمله : ((قبول کننده)) ، ((پذیرنده)) و ((قابل

تغییر)) به معنای ((آن چه قبول تغییر کند و تغییر پذیر باشد.))^۵

گذشت نیز در لغت بر معانی مختلفی دلالت دارد ؛ از جمله ((بخشش)) ، ((بخشایش))

و ((عفو)) ، ((گذشت داشتن)) و ((گذشت کردن)) که از مشتقات گذشت محسوب می شوند ،

به ترتیب به معانی ((عفو و بخشایش داشتن)) و ((بخشودن)) ، ((عفو کردن)) و ((اغماض

کردن)) می باشد.

۱. جوهری ، اسماعیل بن حماد، ج ۵ ، ص ۱۸۸ .

۲. زبیدی ، محمد ، تاج العروس ، ج ۱۶ ، ص ۱۰۱ .

۳. طریحی ، نجم الدین ، مجمع البحرین ، ص ۳۶۴ .

۴. دهخدا ، علی اکبر ، لغت نامه ، ص ۳۶۰ .

۵. همان ، ص ۹ .

لذا از کنار هم قرار دادن معانی قابل و گذشت ، می توان گفت ، تعریف لغوی قابل گذشت ، قبول کننده ی عفو و بخشش یا پذیرنده عفو و بخشش می باشد .

حال با توجه به معانی جرایم و قابل گذشت ، جرائم قابل گذشت را در لغت می توان به، ((بزه هایی که قبول بخشش می کنند .)) تعریف کرد .

گفتار دوم

تعریف اصطلاحی جرم

با توجه به اینکه واژه ی ((جرائم)) یک واژه ی کلیدی در اصطلاح جرائم قابل گذشت می باشد ، لذا در اینجا قبل از تعریف اصطلاحی جرائم قابل گذشت ، تعریف اصطلاحی جرائم که جمع جرم بوده مورد بررسی قرار می گیرد .

بسیاری از حقوق دانان اسلامی جنایت را مترداف جرم دانسته اند و آن را بر هر فعل حرامی اطلاق کرده ، خواه در آن تجاوز به جان یا مال یا ناموس کسی باشد یا نباشد؛مثلا برخی از قدما ارتکاب گناهان موجب حد را از جنایات شمرده اند .^۱

گروهی از دانشمندان اسلامی جنایت را به فعل حرامی منحصر کرده اند که فقط در آن تجاوز بر انسان باشد ، مثل این که کسی را به ناحق بزنند ، یا مصدوم و مجروح کنند و یا او را بکشد.

۱ . سلار بن عبدالعزیز ، المراسم العلویه ، تحقیق السید الحسین لامینی ، ص ۲۳۵ .